

“Els Darrers Dies a Mallorca: el Carnaval del poble” a

Caramella (revista de música i cultura popular), 23 (juliol-desembre, 2010) pàgs. 42-44

ELS DARRERS DIES A MALLORCA, EL CARNAVAL DEL POBLE

El concepte de festa es contraposa al de rutina quotidiana, en el sentit que la primera implica una actitud diferent de l'individu i la comunitat enfront de l'existència, almenys per un temps determinat. I aquesta actitud diferent es manifesta en la realització d'activitats no usuals en altres moments de l'any.¹ Del complex conjunt d'elements que donen forma al període anomenat Carnaval o Carnestoltes a la nostra cultura, temps de disbauxa i d'inversió, ens acostarem en aquest article a aquells jocs o activitats que es presentaven tradicionalment amb més intensitat durant els *Darrers Dies* –aquesta és la denominació usual a Mallorca, que fa referència als últims dies en què hom tenia llicència per menjar carn i fer gresca-, com a resultat de l'esperit d'alliberament i permissibilitat que els caracteritza i els contraposa radicalment al període següent de la Quaresma.²

En el període carnavalesc hi havia una sèrie d'activitats de caràcter lúdic, però també amb un important ingredient burlesc i sovint grosser, que eren habituals i que solien realitzar especialment els infants i joves. Encara que no fossin específics del carnaval, *tirar tests* (llençar testos o altra terrissa dins una casa amb l'objectiu que es trenqués i provoqués un terrabastall) i *tocar baula* (trucar a una casa repetidament i fugir abans que obrissin) eren dos dels entreteniments que gaudien de més èxit durant aquestes dates. A vegades tiraven simplement testos o bé estris de terrissa amb substàncies agradables a dintre (caramels, confits, fruits secs...) o desagradables (plomes, aigua, cendra, excrements...). Una altra pràctica habitual, sobretot entre els quintos, era anar *a treure carros*. Consistia a anar a una casa i, sense que se'n temessin llurs propietaris, endur-se'n el carro i deixar-lo en un lloc enfora i mal avinent, a vegades fins i tot desmuntat, una peça aquí i l'altra allà. No cal dir l'esglai dels propietaris en adonar-se que havien estat víctimes de la facècia. També d'aquest estil

¹ L'article s'emmarca en una línia d'investigació sobre la literatura popular catalana que ha rebut finançament del Ministeri de Ciència i Innovació a través del projecte d'I+D ref. FFI 2009-08202/FILO.

² Per a més informació sobre les tradicions del Carnaval mallorquí, podeu consultar VALRIU, C.: *El Carnaval a Mallorca, com era abans*. Olañeta, Editor; Palma 1995.

era passar amb un carro, de nit, i anar recollint els testos amb plantes dels portals de les cases, per deixar-los després en un indret ben diferent d'allà on els havien trobat.

Entre els infants era costum d'aquests dies passejar-se pel poble amb corns, esquelles, llaunes velles i tota classe d'estris útils per fer soroll i s'aturaven precisament davant les cases o veïnats que els resultaven més antipàtics. Sembla que una altra activitat molt difosa per tota l'illa era l'*ortigar*, encaçar-se amb manats d'ortigues. Habitualment eren els joves els qui intentaven alçar les faldilles de les al·lotes i refregar cames i cuixes amb aquesta planta, que produeix una forta coïssor. Segons una informadora de Petra:

“-I llavò amb ortigues, amb manats d'ortigues. T'assegur que te'n donaven, d'ortigades i t'aixecaven es vestit! Ho feien a ses femelles, noltros no els podíem agafar a ells, tenien massa força!”

I una altra de Montuïri ens conta que:

“-Es joves venien més prest del camp, aquest dia [el Dijous Llarder], i quan arribaven ses al·lotes les esperaven pes carrer, o amb ortigues per ortigar-les o amb poals plens d'aigo per banyar-les”.

Però les al·lotes no patien només les ortigades i els banys, també les socarrades eren habituals als pobles de Mallorca a principi de segle. La mateixa informadora de Montuïri ens contà que:

“-En aquell temps a ses cases feien vetlades, se reunia sa gent i feien feines. Hi havia moltes cases que filaven fil i feien llençols de drap. Aquell fil prenia molt aviat. Es joves el robaven a ses al·lotes, estava molt estufat i prenia bé, l'hi calaven foc i les donaven foc per davall ses faldes... i llavonses no duien bragues!”.

Una informació semblant hem recollit a Artà, on també provaven d'encendre les faldetes de les al·lotes amb manats de lli o de cànem estufat. Curiosament, a Alaró els papers s'invertien. En aquest poble eren les dones les que ortigaven els homes. Ho solien fer pels voltants dels *Darrers Dies* a la porta dels tallers on feien feina, hora d'entrar, després de dinar. Era una manera de provocar la gatzara general, de recordar que prest arribarien els dies de festa.

“-A ses fàbriques, a totes arreu, a partir de ses tres setmanes abans del Carnaval, totes ses al·lotes, hora d'entrar, a les dues, no deixaven entrar es homes i, i no deixaven entrar, perquè totes són dones- joves, velles, casades, fadrines...- amb ortigues investien es homos perquè no entressin. Cada dia tot es temps de Carnaval”. (Guillem Far (a) *Pelut* d'Alaró)

Quan la gent sortia al carrer aquests dies, tant si anava disfressada com si no hi anava, era habitual tirar-se coses. Normalment ho feien les comparses entre elles, o bé els que anaven emmascarats en tiraven als vianants, o s'acostaven a algú que per algun

motiu tenien especial interès a ridiculitzar o molestar. La imaginació popular ha estat pròdiga a l'hora d'experimentar substàncies per llançar. Evidentment, hi havia coses que eren pròpies d'una època i altres d'una altra; o bé pròpies d'una contrada per les característiques geogràfiques del lloc. Farem una llista a partir de les fonts orals que hem consultat:

- Farina, farina de color rosa (probablement era fos una mescla de farina i almangra o qualsevol altra substància colorant).
- Aigua (a palades, amb pitxers, amb xeringues de canya, de goma) i sifonades (en època més recent).
- Polsim de bova (en els pobles propers a zones humides: Alcúdia, Pollença, Sa Pobla, Port de Felanitx, etc.).
- Polsim de talc, de sabó, de ceba (per fer plorar els ulls) i fum d'estampa.
- Cendra, guix, algues, serradís.
- Ous farcits de farina, de cendra, de paperí, d'aigua d'olors o ous nials.
- Taronges.
- Paperí i serpentines (d'introducció relativament recent).
- Confits i caramels (sobretot als balls).
- Bombetes de fer tro, de fer pudor, coets
- “Ensaïmada clara de bou”, és a dir, excrements.

Com podem veure, la llista és llarga i diversa. Algunes d'aquestes coses, les més inofensives, com és ara paperí, serpentines, caramels... eren més pròpies de Carnaval ciutadà, i també s'introduïren als balls dels pobles. D'altres eren característiques dels jocs dels bergantells durant tot l'any (coets, bombetes, etc.) i finalment altres eren específiques del Carnaval rural i responien bàsicament a l'aprofitament d'aquells elements que es trobaven més a l'abast i que per un dia perdien llur caire utilitari i esdevenien elements lúdics (farina, aigua, cendra...).

A Alcúdia la llicència femenina pròpia dels *Darrers Dies* es manifestava en una facècia que feien les al·lotes als homes. Els duïen a la botiga i un cop allà, de grat o per força, havien de pagar el que les al·lotes volien. Però la gràcia de la festa residia en la manera de dur-lo a la botiga, que prenia un nom ben curiós:

“-Llavò es *darrers dies* els dúiem a *marjal*. Saps que és *marjal*? No? Idò els *Darrers Dies* dues al·lotes agafàvem un home i el sèiem a una cadira. I assegut a sa cadira el dúiem a sa botiga i mos havia de pagar lo que noltros demanàvem. I es homes corriiiien, perquè no els agafàssim, i noltros teníem sa cadira sempre aparellada i era un costum, de dur s'home a *marjal*.”

I hi havia qualche jove que anava a darrera qualche al·lota i se deixava agafar. Això era sa festa de sa plaça. Tothom reia quan el duien a *marjal*".

A Lloseta el que feien les al·lotes era prendre el capell als joves i empenyorar-lo a la botiga:

“-Ses al·lotes prenien es capell o sa galleta- que llavò molts duien galleta- a es joves i les duien a empenyorar a sa botiga o a es forn, que venien caramel·los, compraven deu cèntims o vint-i-cinc cèntims... i llavò ell, en anar a cercar es capell o sa galleta havien de pagar lo que havien penyorat. I de vegades ho feien a ses al·lotes, les prenien qualche cosa”.

A Llucmajor hi havia el costum que el dimarts de Carnaval els homes casats havien de pagar el beure als fadrins. Per aquesta causa cap casat s’acostava a la taverna aquest dia. Els fadrins vigilaven i quan en veien algun l’agafaven i se l’enduïen en pes al cafè. Si un grup de casats se’n temia provaven de rescatar-lo per tal que no hagués de pagar. No cal dir que això ocasionava una gran bullícia: estirades, esqueixades de roba, crits, etc. A Selva, l’horabaixa del Dijous Llarder els quintos organitzaven una xaranga amb guitarres, un bombo, un violí, castanyetes,.. i tots plegats anaven a cercar les al·lotes que feien feina a fora vila. Després tornaven plegats al poble i s’aturaven als carrers i a les cantonades a ballar ball de bot. Aquest costum es coneixia amb el nom de *prendre ses xapetes*. La música que sonaven era una composició especial per a aquest dia i es titulava precisament *Ses Xapetes*. Segons la nostra informadora de Selva:

“-Sa música anava a cercar ses al·lotes que anaven a entrecavar en es lloc mateix on feien feina. Hi anaven prest, després d’haver dinat. I a noltros, ses brodadores, també venia sa música a cercar-mos i mos n’anàvem a ballar. Era un capvespre de festa. Llavonses es *remato* era es vespre, que feien es ball.”

Els Darrers Dies eren, doncs, el temps de la bauxa, la bulla, la gresca, la facècia, la permissivitat sexual, la llicència per a menjar i beure en excés, el moment de la crítica i la sàtira, l’enfrontament –ni que fos per uns pocs dies- a l’ordre establert, al domini dels poderosos, a la grisor quotidiana. Perquè la festa –la necessitat de fer festa- és quelcom consubstancial a l’èsser humà, una necessitat intrínseca de canvi, de transgressió, d’alliberament i de plaer.

Caterina Valriu

Grup d’Estudis Etnopoètics (GEE – IEC)

Grup de Recerca en Etnopoètica de les Illes Balears (GREIB – UIB)